

ΜΕΤΑΦΡΑΖΕΤΕ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ (*)

B'.

Κ' εμείς άερας θέλουμε να φουσηή στη γλώσσα που γράφουμε. Άέρας και φως. Δόξα και τιμή στους άρχαίους. Το έρεισμα τουτο με την εύλογία των προγόνων μας ζητάμε να επιτύχουμε.

(Άπό άρθρο μου στο "Άστν" τής

24 Οκτωβρ. 1900).

Άγνωστο δέν είναι. Κάποιοι κύκλοι, στη φωτισμένη Εύρώπη, σοφών Έλληνιστών σά να μήν καλοβλέπουν μεταφρασμένους τους άρχαίους. Καί φέρνουνε γι' αυτό κάποιους λόγους, που πάντ' αξίζουσαν να τ' ύς προσέξουμε. (Έννοείται πώς οί λόγοι όλοι αύτοι και τά τέτοια ζητήματα στρώνονται και ξεδιπλώνονται σεμνά και γαλήνια και στηρίζονται όλα άπάνου στα κρυστάλλινα βάθρα του Λόγου, στα βάθρα που θεμελιωμένη δραματίζονταν ο μεγάλος Βρετανός ποιητής τήν αιώνια Ελλάδα). Οί σοφοί εκείνοι πιστεύουν πώς καμιά μετάφραση άρχαίου ποιητή ή πεζογράφου δέ μπορεί να μάς κάμη, καθώς πρέπει, να γνωρίσουμε το συγγραφέα το μεταφρασμένο και πώς το πρωτότυπο κείμενο καμιά κανενός είδους εξήγηση δέν είν' αρκετή νάντικαταστήση. Οί Έλληνολάτρες εκείνοι πιστεύουν πώς ο κόσμος όσο κι αν άλλαξε, όσο κι αν πρόκοψε, έχει πάντ' ανάγκη να βαφτίζεται στα διάφανα και στα θαυματουργά νερά τής άρχαίας ψυχής, για να καθαρίζεται, και για να ξαναγιώνη. Καί το βάπτισμα γίνεται μόνο με το άμεσο πλησίασμα προς τόν άρχαίο, όχι με τή μεσιτεία τρίτων. Γιατί ο μεσίτης, ο μεταφραστής, ή θά τά θολώση τα νερά ή θά τά λύση τά μάγια. Καί ύστερα φέρνουνε κ' επιχειρήματα σαν αυτά: τά λόγια κάποιου μαθητή που να λή τόν παρασταίνουσαν: «Όσο διάβαζα τόν Όμηρο μονάχα σε μεταφράσματα, μονάχα ιστορίες και παραμύθια έβλεπα στους στίχους του. Καί μοναχά στο Έλληνικό τó κείμενο του Όμήρου για πρώτη φορά ξάνοιξα τή ζωή και τήν αλήθεια που κλει ό Όμηρος». Ό,τι ώραίο των άρχαίων και σημαντικό, πηγάζει κάπως, και κατά πολλά, κι από τή μορφή του λόγου του, κοντά στην ούσία του. Καί ή μορφή αύτή δέν είναι μόνο σχεδόν άδύνατο να ξαναβαλθί σε άλλη

(*) Βλ. «Νουμά» 24 Οκτωβρίου 1903.

Ο ΧΡΥΣΙΚΟΣ

Είπεν ο Χρυσικός μιά μέρα στη διαλογή του: —Άυτό τό δαχτυλιδάκι τό κάνω για τήν αγάπη μου. Κυριακάτικη δουλειά. Παρά σπύτι, κάλιο άργαστήρι.

Και τό έκαμε.

Τό σάλισε, τό περιέχρισε, τοΰβαλε καταμεσής κι' ένα μικρό πετραδάκι κόκκινο, κόκκινο σαν αίμα και τό κλείδωσε στο ουρτάρι του.

Άγαπούσε καμμιά ο Χρυσικός;

Είχε καμμιά στο νοΰ του;

Τίποτε άπ' αύτά.

Ό Χρυσικός είχεν άδειά κι' είχε και κέφι, και ξεχασε τό δαχτυλιδάκι κλειδωμένο.

Πέρασαν μέρες, βδομάδες, μήνες, τό δαχτυλιδάκι εκεί.

Όμως ένα καλό άπομειήμερο τό θυμήθηκε.

Μιάν ηλικιωμένη μπήκε στο μαγαζί με τή θυγατέρα της. Ήτανε ή δεύτερη ένα δημοφονακωμένο κορτίο.

Ζητούσαν ν' αγοράσουν ένα δαχτυλίδι και τ' αγοράσαν.

Ό Χρυσικός ήτανε οαστισμένος άπάνου στο νταρβέρι, τοΰβάρωσε στο μάτι ή κοπελιά, δέ λογάριασε τίποτε και τό πούλησεν όσο όσο.

Άλλά πουλώντας εκείνο θυμήθηκε τό άλλο.

— Δέ μου λές κυρά είναι κόρη σου ή μικρή; ρώτησε.

—Ναί, είπεν ή μισόκοπη και τήν άραβωνιάζω ταχειά τό βράδυ.

Καληώρα βορέθηκεν ένα καλό παλικάρι και μου τή ζήτησεν. Τήν πέρνει με τό πονκάμισο έξδν άπ' αύτό τό δαχτυλιδάκι.

Ή νέα είχε γείνει άπάνου σ' αύτά τά λόγια κατακόκκινη σαν τή μικρή πέτρα του λημονησμένου δαχτυλιδιού.

Ό Χρυσικός τήν έκόταξε καλά.

—Έ τότε να τής χαρίσω κι' εγώ κάτι είπεν.

Κι' έβγαλε τό μικρό δαχτυλιδάκι και τής τό πρόσφερε.

M. ΜΑΛΛΑΡΑΣΗΣ

— Τί είπατε, Κύριε Χατζιδάκι; Πώς θάκούση πάλι τήν αλήθεια ή Εύρώπη και θά μάς περιγελάση; Όταν μέινετε κ' έσεεις στην Εύρώπη όσα χρόνια έμεινε ο ταπεινός δούλος σας, θά τό μάθετε ύπως κι αύτό, πώς ή Εύρώπη περιγελά όχι εκείνους που λέν τήν αλήθεια, παρά εκείνους που τήν κρύβουσαν, και τούς ΠΕΡΙΦΡΟΝΕΙ μάλιστα τούς τέτοιους.

Νά σας πώ τώρα και κάτι που θά σας πείση, έλπίζω, πώς τήν ξέρει και τήν παραξέρει τήν αλήθεια ή Εύρώπη, μιά άς πάη να μάς φέρνη ο καλός μας ο Δροσίνης και δέκα μιλλιούνια μαθητάδες στους δέκα χιλιάδες κατοίκους.

Όταν είμουν πέσει στο Μόναχο, και ρωτούσα τό σεβαστό μου φίλο και δάσκαλο Κρουμπάχερο, τί λογής του φαίνονται όσοι άπό τούς δικούς μας έρχονται εκεί να σπουδάσουν, μου είπε άπάνω κάτω τάκόλουθα:

«Τί να σου πώ. Έρχονται με τήν ιδέα πώς τά ξέρουσαν όλα, και μάλιστα τά Έλληνικά, καλλίτερα άπό τούς Καθηγητάδες τους. Το άποτέλεσμα είναι πώς μαθαίνουσαν μικρά πράγματα ή τίποτες οί πιωτέροι. Βρίσκω μάλιστα πώς ο Ρωμαίικος ο νοΰς είναι άλλος λίγο, άλλος πολύ, άνίκανος να καλοχωνέψη και να ψιλοδουλέψη μαθηματικά προβλήματα σαν εκείνα π. χ. που χρειάζονται τά μεγάλα έργα τής μηχανικής. Στην Ελλάδα, μου πρόσεσε, δέν μπορείτε σήμερα να στήσετε ένα γιοφύρι τής ανθρωπιάς δίχως να σας βοηθήση Εύρωπαίος μηχανικός».

Είπε ο σεβαστός μου φίλος κι άλλα κάμποσα τέτοια τότες. Δέν τά καλοθυμάμαι. Ένα πράμα θυμάμαι, πώς τάποδώσαμε τό Ρωμαίικο αύτό ψεγάδι, όχι τόσο σε ψυχολογικά αίτια, όσο στον τρόπο και στη μέθοδο των Σκολειών μας, που κάθε άλλο συλλογιούνται οί Δασκάλοι παρά να γυμνάζουσαν τό νοΰ του παιδιού στη διανοητική πειθαρχία εκείνη, που μονάχη της γεννά τήν έπιμονή, τήν πέτρινη έπιμονή που κάμνει Γερμανούς, Άγγλους, Σλάβους και νικούν κάθε έμπόδιο και βγαίνουν άξερνα μεγάλοι κι άξιοι μηχανικοί.

Έτοιμάστε τώρα τίς στατιστικές σας, Κύριοι όσοι ακόμα λατρεύετε τά είδωλα τής θρησκείας του Τύπτω-τύπτεις, και βγήτε να γελάσετε τόν έξω κόσμο και να τόν πείσετε πώς όχι τά δικά σας, παρά των Βουλγάρων οί αριθμοί είναι ψεύτικοι.

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΟΥΒΕΝΤΕΣ 5

ΕΠΥΡΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ

Ο ΠΕΡΙΑΛΓΗΣ ΚΛΕΩΝ

Τί γεροντική φλυαρία που τήν έχω! Πήρα να γράψω για τ' Άλγη και μιλάω για τίς παραδοξολογίες του κ. Χατζιδάκι. Βύτυχώς αύτό τό πώποτε με φέρνει εις τήν εύθείαν τρίβον χάρη στον πρώτο άπό τούς νόμους που κυβερνούσαν τήν άνάπλαση των παραστάσεων, τό νόμο τής ομοιότητας. Μου θυμίζει δηλ. τό τρισευλογημένο αύτό πώποτε άνάλογα πώποτε του κ. Ραγκαβή, άπόλχερα μέσα στ' Άλγη σκορπισμένα. Μάλιστα, για να μιλήσουσαν πιο σωστά των Άλγών τά πώποτε είναι ούδεπώποτε. Στην «Άπόκρωνα» άξερνα ο κ. Ραγκαβής μάς λέει:

Έσχερα τής άπόκρωνα ή ζωηρά πυρρίχη.

Φανταστήτε, άνδρες άναγνώσται, ύστερ' άπό χίλια χρόνια όταν θά διαβάσουσαν τ' Άλγη, να φτάσουσαν σ' αύτό τό στίχο. Πυρρίχη έστιν έρχησις ένόπλιος με άσπίδα δηλ. και άράνος και τάλλα κολοκύθια στη Σπάρτη μάλιστα τήν πυρρίχη τή χορεύουσαν στις γυμνοπαιδίες, δηλ. γυμνοί. Φανταστήτε, λοιπόν, άνδρες άναγνώσται, τί έντύπωση θά κάνει σ' εκείνους που ύστερ' άπό χίλια χρόνια θά διαβάσουσαν τ' Άλγη τό περίεργο αύτό έθιμό μας, κάθε χρόνο τίς άποκρίες να χορεύουσαν «πυρρίχην». Μερικοί ύπερκριτικοί θ' άθετήσουσαν τό στίχο, μη πιστεύοντας ποτέ ή πώποτε, πώς είτανε δυνατό στην εποχή μας να ύπάρχει ένα τέτοιο συνήθειο έστω κι άποκρίατικο. Άλλοι όμως θά τόν κρατήσουσαν τό στίχο. Γιατί, θά πούσαν, δέν είναι και τόσο παράδοξο πράμα σ' άποκρίες να χορεύουσαν πυρρίχη, που μάλιστα δέν ξέρουμε αν τή χορεύουσαν γυμνοί ή με φράκο ντυμένοι, άφού όχι γι' άστείο μόνο στα σοβαρά όταν έγράφουσαν φορούσαν φράκο και θώρακα και ψηλό καπέλλο και πέδιλα, και χλαμύδα, όλα μαζί. Μηπως διαφέρει πολύ τό να άόρχηται πυρρίχην ο κ. Ραγκαβής φρακοφορεμένος, άπό τό να γράφει, ο κ. Χατζιδάκις άξερνα αν ή άνάμιξις είχε κανόνας ή μή, αν ήν ή μη ήν αυθαίρετος τουτο είναι άλλο ζήτημα». Τί άλλο είναι παρά πυρρίχη στο δέκατο έντο αιώνα,

* Γλωσσολ. μελέται (Ειδώλων κατάλυσις) σελ. 482

με λέξεις χυμένες σε τύπους άρχαίους να πλέκει κανείς ρωμαίικες φράσεις; Άλλ' άς άφήσουσαν τούς άπογόνους μας να σπάνε τό κεφάλι τους για τήν πυρρίχη που χορεύε ο κ. Ραγκαβής, κι άς κοιτάζουσαν να ψαρέψουσαν κανέν άλλο πώποτε.

Και δέ χρειάζεται για τουτο πολλός κόπος, γιατί πλούσιο είναι τό μέρος, που διαλέξαμε για ψάρεμα. Κι' άπόδειξη, του χρυσού μυστικού οί τελευταίοι στίχοι:

Έμ ή έπλάσθης. Καί ψυχή και σάρξ έμοι άνήκει... κοινά και τά ήλύσια ήμών και ο Καιάδας!

Κ' έδώ τό θαυμαστικό τ' έχει βάλει ο ίδιος ο κ. ποιητής, και πολύ σωστά. Γιατί ο «Άδης», που θέλει να πεί στον άθάνατο αύτό στίχο ο κ. ποιητής, άπό τόν «Καιάδα» που λέει τώ του Άλκυόνου στοιχών όρισμά, άπό τό βάραθρο δηλ. όπου οί άρχαίοι Σπαρτιάτες γκρεμίζανε τούς κακούργους, πόσο άραγε ν' άπέχει; Όσο βέβαια διαφέρει άπό τά ήλύσια, και περισσότερο βέβαια πολύ, παρά όσο άπέχει τό Βερολίνο όπου μένει ο κ. ποιητής άπό τόν Παρνασσό, όπου καλό και σώνας θελήσαν να τόν άνεδάσουσαν οί διάφοροι κ. Πώποτε, ξεχνώντας ότι ο Παρνασσός είναι ή τό μόνο βουνό, όπου ο άίτερος δέ θίναγκαστεί ποτέ να ρωτήσει τό σκουλήκι πώς κατόρθωσε και βρέθηκ' εκεί πάνω γιατί μόνο με φτερά μπορεί κανείς στα ύψη του τό πόδι του να βάλει.

γλώσσα είναι και που αλλάζει με τὰ χρόνια και με τούς καιρούς. Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικός λόγος δὲν εἶναι μονοκόμματος, ὅπως μᾶς τὸν παρουσιάζουν ἀπλοποιημένα στὸ σχολεῖο. Οἱ ἀρχαῖοι ζοῦνε κι αὐτοί· δηλαδή προχωροῦν, ἀλλάζουν, ξετυλίγονται, ἔρχεται καιρὸς ποῦ δὲ μοιάζουν ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο μῆτε στὴ γλώσσα· ἄλλο ἢ γλώσσα ἢ Πλατωνική (καὶ δὲν πρόκειται μονάχα γιὰ τοῦ ὕφους τῆ διαφορά) ἄλλο ἢ γλώσσα ποῦ γράφει ὁ Πολύβιος. Παρατήρησεν ἓνας σοφὸς πῶς ἢ γλώσσα τοῦ Θουκυδίδη τόσο μοιάζει μὲ τὴ γλώσσα τοῦ Παλαδίου ὅσο καὶ τὰ γαλλικά τοῦ Rabelais μὲ τὰ γαλλικά τοῦ Ταίν. Καὶ λοιπὸν ἀδύνατο εἶναι τὰ ἀμοιαστα αὐτὰ καὶ τὰ ἀνισα νὰ μᾶς τὰ ξαναδώσουν μεταφράσματα καμωμένα σὲ μιὰ ἐποχῆς γλώσσα· εἶναι σὰ νὰ πάρης καὶ νὰ ἰσοπεδώσης μὲ ἀγαθὴ προαίρεση καὶ μὲ προσοχή, μὰ καὶ μὲ περισιία ἀμουσία, μιὰν φυσικὴ τοποθεσία ποῦ τὸ γνώρισμά της εἶναι ἴσα ἴσα οἱ ὄχτοι καὶ τὰ λακκώματα, τὰ ἀνώμαλα καὶ τὰ παρδαλά. Ὁχι, ὄχι· κ' ἢ πιὸ ἐπιτυχημένη μετάφραση εἶν' ἀνήμπορη νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ τὸν ἀρχαῖο. Ἄν θέλετε σωστὰ νὰ τοὺς γνωρίσετε, μελετᾶτε τοὺς ἀπείραχτους, μέσθ στὸ βασιλεῖο τῆς γλώσσας τοῦς!

Τέτοια, ἀπάνου κάτου, εἶναι τὰ λόγια στὴ φωτισμένη Εὐρώπη, τῶν σοφῶν Ἑλληνιστῶν ἐκείνων, ποῦ δὲν τοὺς καλοβλέπουσε μεταφρασμένους τοὺς ἀρχαίους. Ὅμως ἀγνάντια τοῦς κι ἀντίθετα μ' ἐκείνου· ἓνας ἄλλος χορὸς κάποιων ἄλλων σοφῶν, ἴμοικ σεβάσμιος, ὀλιγώτερο φιλόλογος, πιὸ πολὺ φιλόσοφος, ἀποκρίνεται:

Καλοὶ καὶ χρυσοὶ οἱ ἀρχαῖοι· μὰ πρῶτα ἀπ' ὅλα μᾶς χρειάζεται νὰ ζήσουμε. Καὶ ἢ ζωὴ δὲ φτάνει τώρα γιὰ τέτοιο γνῶρισμα τῶν ἀρχαίων ποῦ, ἀποκλειστικὰ καὶ ἀσυμβίβαστα μὲ κάθε τι ποῦ γυρεύει ὁ νέος κόσμος, μᾶς διαλαλεῖτε. Ἐχοῦμε χίλια δυὸ ἄλλα πράγματα νὰ γνωρίσουμε καὶ νὰ ποχτήσουμε, ποῦ κι ἂν εἶναι λιγώτερο ὁμορφά, μᾶς εἶναι πιὸ πολὺ χρήσιμα. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι σας θὰ μποῦνε στῆς ζωῆς τὸ πρόγραμμα, μὲ τὴ μερίδα ποῦ τοὺς ἀξίζει· μὰ δὲν εἶναι δίκιο καὶ νὰ μᾶς ρουφήσουν ὀλάκερη τὴ ζωὴ. Σεβόμαστε τὰ περασμένα καὶ δὲν ξεχνοῦμε τὸ λόγο τοῦ μεγάλου φιλοσόφου τοῦ θετικισμοῦ: Οἱ αἰῶνες γίνονται πιὸ πολὺ ἀπὸ νεκρούς. Μὰ ποιὸς εἶπε πῶς πρέπει νὰ τοὺς καθυλλικέψουν οἱ νεκροὶ τοὺς ζωντανούς, ὅσο μεγάλοι κι ἀθάνατοι κι ἂν εἶναι! Τέτοιο θὰ εἶταν ἔν' ἀναποδογύρισμα παράξενο τῆς λογικῆς, κ' ἓνας

τυραννικός φράχτης στὸ γόγγυ τὸ ἔργο τῆς ζωῆς τῆς τωρινῆς μὲ τις χίλιες μύριες τῆς ἀνάγκης. Λέει ἓνας στίχος τοῦ Αἰαχόλου στὴν «Ὁρέστεια». «Τὸν ζῶντα καίνειν τοὺς τεθνηκότας λέγω». «Τὸν ζῶντανὸ οἱ νεκροὶ σκοτώνουν». Τάχα νὰ παραλλάξῃ πολὺ ἀπὸ ἓνα τέτοιο σκοτωμὸ τέτοιο ἀποκλειστικὸ φόρτωμα τοῦ ἀρχαίου νοῦ ἐκεῖ ποῦ ὑπάρχουν ἄλλοι πλέον ταιριασμένοι μὲ τὰ πράγματα τρόποι γιὰ νὰ πάρη κανεὶς ἀπὸ τὸ νοῦ τὸν ἀρχαῖο κάθε τι ποῦ τοῦ χρειάζεται; Ἄν εἶμαι γιὰ νὰ γίνω εἰδικὸς Ἑλληνιστής, ἀλλάζει, βέβαια, τὸ ζήτημα. Ἄλλὰ γιὰ νὰ συγκοινωνήσω μὲ τὸν ἀρχαῖο λόγο, καθὼς θὰ εἶναι τοῦτο πόθος εὐλογοῦ καὶ δικαίωμα καθενὸς πολιτισμένου ἀνθρώπου, θὰ μοῦ φτάνη, ἀπλουστάτα, μιὰ καλὴ μετάφραση. Οἱ ἀρχαῖοι ἀθάνατοι εἶναι γιὰτὶ δὲν ἀνήκουν μόνο στὴν ἐποχὴ τοῦς· ἀθάνατοι γιὰ τὰ νιάτα ποῦ κλειοῦνε μέσα τοῦς· γιὰτὶ κάθε χρόνου καὶ κάθε τόπου εἶναι· ὄχι γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ μονάχα ὠραιότητα, μὰ πολὺ περισσότερο γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ὁμορφιά ποῦ σκορποβολᾶνε, γιὰ τὰ γνωρίσματα καὶ γιὰ τὰ χαρίσματα τὰ γενικὰ καὶ τὰ συγκρατητὰ ποῦ τοὺς ξεχωρίζουν, καὶ ποῦ εἶναι γιὰ νὰ τὰ καταλαβαίνουν ὅλοι καὶ πάντα, σὲ ὅποια μορφή καὶ σὲ ὅποια γλώσσα. Εἶπεν ὁ Γκαίτε: «Τιμὴ στὸ ρυθμὸ καὶ στὴ ρίμα, στὰ πρωτόγονα καὶ στὰ οὐσιαστικὰ γνωρίσματα τῆς Ποιητικῆς Τέχνης. Ὅμως πρῶτα κι ἀπ' ὅλα, τὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅλα, κ' ἐκεῖνο ποῦ προξενεῖ τὴ βαθύτερη ἐντύπωση, κ' ἐκεῖνο ποῦ ἐνεργεῖ ζωηρότερα στὸ ἠθικὸ μας ἀπάνου, μέσα σ' ἓνα ποίημα, εἶν' ἐκεῖνο ποῦ μένει ἀπὸ τὸν ποιητὴ μέσα σὲ μιὰ πεζὴ μετάφραση. Μονάχα τοῦτο τὸ σημάδι μᾶς δείχνει τί ἀξίζει πραγματικὰ τὸ ὕφασμα, τὸ ἄγνὸ καὶ στὴν ἐντέλεια πλεγμένο».

Οἱ ἀρχαῖοι, πεζογράφοι καὶ στιχοπλέχτες, ὅλοι ρυθμοπλάστες ἀσύγκριτοι, δὲν εἶναι τάχα ἀπὸ τὴ φυλὴ τῶν συγγραφέων ἐκείνων ποῦ πιὸ πολὺ ἀπὸ ἄλλους στέκονται καὶ δὲ χάνουν καὶ μεταφρασμένοι; Καὶ γνωρίζομε καὶ τᾶλλο: Ὁ Γκαίτε καὶ ὁ Σίλλερ ἐννοιωθᾶν χαρὰ ποῦ μελετοῦσαν μεταφρασμένους τοὺς μεγάλους ἀγαπημένους τῶν ἀρχαίους, ὅμοια μὲ τὴ χαρὰ ποῦ αἰσθάνονταν ὅταν τοὺς διαβαζαν στὸ πρωτότυπο.

Καὶ εἶταν ἢ ἐποχὴ ποῦ τὰ κλασσικὰ γράμματα μὲ τὸ παραπάνω ἀνθίζαν. Καὶ μάλιστα ὁ Σίλλερ ὁμολογοῦσε πρὸς τὸν Οὐμβόλδο πῶς προτιμοῦσε νὰ διαβάζῃ τὴν Ὀδύσεια στὴ γερμανικὴ μετάφραση τοῦ Φός. Ἀριστοτέλης καὶ Πλάτωνας, Ὁμηρος

καὶ Γραφί, Δάντης καὶ Σαίξπηρος, Γκαίτε καὶ Κάντιος, ὅλοι τῆς Σκέψης καὶ τῆς Φαντασίας οἱ κυρυφαῖοι (1), μεταφρασμένοι σκόρπισαν τὸ μέγα φῶς ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τοῦ πολιτισμένου κόσμου. Ποιὸς θὰ εἶπῃ πῶς τὰ μεταφρασμένα ἀριστουργήματα δὲν ἔφτασαν καὶ νὰ τὰναπληρώσουν τὰ πρωτότυπα κείμενα μὲ τὴν εὐεργετικὴ τους ἐνέργεια;

Καὶ τῶν δυὸ τούτων χορῶν ἢ γνώμη, σεβαστὴ. Κάποιαν ἀλήθεια κ' ἢ μιὰ κ' ἢ ἄλλη θέλει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἀπὸ τὸ μισὸ της μόνο πρόσωπο· ὅμως ἢ ἀλήθεια δὲ βρίσκει· ἔτσι. Ἡ ὀλάκερ' ἢ ἀλήθεια εἶναι πιὸ πλατεῖα καὶ πιὸ στρογγυλὴ. Οἱ ὄπαδοὶ τοῦ ἀμετάφραστου εἶναι ἀποκλειστικοὶ ἰδεολόγοι. Τιμοῦν καὶ ὑπερτιμοῦν τὴν Ἰδέα. Οἱ ἄλλοι ποῦ τὰ μεταφρασμένα διαλαλοῦν, εἶναι τοῦ πραγματισμοῦ πιστοί· τιμοῦν καὶ ὑπερτιμοῦν τὴ Ζωὴ. Ποιὸς δὲ βλέπει πῶς οἱ δυὸ τούτες ἀντίθετες γνώμες εἶναι βγαλμένες ἴσα ὀλόισα ἀπὸ τὰ δυὸ πολέμια στρατόπεδα ποῦ ξεχωρίζουν στὶς ἡμέρες μας τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς Παιδείας καὶ τῆς Ἀγωγῆς καὶ πῶς ἐκεῖνοι ποῦ θεωροῦν ἀναντικατάστατα τὰ πρωτότυπα κείμενα τῶν ἀρχαίων εἶναι ἴσα ἴσα ἐκεῖνοι ποῦ θέλουν τὴν κλασσικὴ μὲρψωση, καθὼς κ' ἐκεῖνοι ποῦ διόλου δὲν καταφρονοῦν τὰ μεταφρασμένα κείμενα, καὶ ποῦ τὴ χρησιμότητά τοῦς μεγαλοφωνοῦν, εἶν' ἐκεῖνοι ποῦ ἐργάζονται γιὰ τὸ ξάπλωμα τῆς πρακτικῆς Παιδείας; Ἐννοεῖται πῶς ὁ κόσμος τῶν κλασσικιστῶν ποτέ του δὲ φαντάστηκε νὰ ἐμποδίσῃ τις μεταφράσεις· νομίζει μόνο πῶς δὲν ἀντικατασταίνονται τὰ κείμενα· ἄλλο τὸ ἓνα καὶ ἄλλο τὸ ἄλλο. Ἐννοεῖται πῶς καὶ ὁ κόσμος τῶν πραγματιστῶν ποτέ του δὲ στοχάστηκε νάρνηθῃ τὴ μεγάλη καὶ τὴν ξεχωριστὴ σημασία τῶν ἀρχαίων κειμένων καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων γιὰ ὅσους θέλουν ἀποκλειστικῶς νὰ καταγίνονται μ' ἐκεῖνα. Κι ἀκόμα πιὸ πολὺ ἐννοεῖται— καὶ σὲ τοῦτο πρέπει νὰ προσέξομε, — πῶς τὸ δικό μας τὸ ρῶτημα, ποῦ τώρα ἐδῶ ξεφύτρωσε, ρῶτημα, πρῶτα, ἂν πρέπη νὰ τοὺς μεταφράζομε τοὺς ἀρχαίους, καὶ ρῶτημα, δεύτερο, πῶς πρέπει νὰ τοὺς μεταφράζομε, δὲν ἔχει σχεδὸν καμιά συγγένεια μὲ τὸ ζήτημα τῶν μεταφράσεων τῶν ἀρχαίων, ὅπως

(1) Βλ. καὶ «Ἀγῶνα». «Ἡ ἐν τοῖς Γυμνασίοις σπουδῆ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας. Γνώμαι Βιλαμοδίτες. Κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν I. Bedez κτλ. Ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1903 κτλ.

Ψέματα, ψέματα! Δίκιο ἔχει κ' ὁ κ. Κατζίδακις, δίκιο ἔχουν κι τῶν Ἀλγέων οἱ κριτικοί. Ἐγὼ μόνο ἔχω ἄδικο. Τί κρίμα, τώρα μόλις νὰ τὸ καταλάξω· τί κρίμα, τώρα μόλις νὰ διαβάσω τὰκόλουθα τοῦ κ. Ραγκαβῆ ἀπὸ τὸν πρόλογο τῶν Ἀλγέων! «Ἐνὼ ἢ δημότης γλώσσα τυγχάνει εὐλητος εἰς τὸν τυχόντα, ἢ ὕψηλότερα γλώσσα, ἢς ἢ ὅλη ὕψη διατελεῖ ἀκόμη ἀσυνήθης ἀπαιτεῖ ἐνδελεχέστεραν τινὰ προσπᾶθειαν πρὸς πληρῆ αὐτῆς κατανήσιν καὶ ἐκτιμήσιν». Τί φταῖε ὁ κ. Ραγκαβῆς, ἂν ἐγὼ ἐνδελεχέστερον πῶς δὲν προσεπᾶθην νὰ κατανοήσω καὶ νὰ ἐκτιμήσω τὴς ἀσυνήθους ὕψης φράσεις ταύτας

καὶ τότε ἔμα τοῦ χοροῦ οἱ πρώτοι ἔχουν ὀνόνοι ἐκ συγκινήσεως ὠχράν, ἀγκάλην ἐπ' ἀγκάλην!

μόνε γέλατα κ' «ἠύφρανθη ἢ καρδία μου» μὲ τὸ χαριέστατον «ἀγκάλην ἐπ' ἀγκάλην» ὁ πρόστυχος ἐγὼ καὶ χαμαιζήλος;

Μήπως ἐπιπέται ὦν μεγάλος ποιητὴς κ' ὕψιπετής ὁ κ. Κλέων, ἂν τὸ μυαλὸ τὸ δικό μου δὲν ἔφτανε ὡς ἐκεῖ νὰ νοιώσει, ὅτι ὁ ποιητὴς αὐθιπέτα κατέχεται ὑπὸ τὸν πεζὸν λόγον, ἀλλ' ἀπεναντίας μεταωρίζεται ὑπὲρ αὐτόν; καὶ οὐκ ἐξέτιμησε τὴν χάριν τὴν ἀτύληκτον, ἦτις κοσμεῖ τοὺς κεχαριτωμένους τούτους στίχους:

Ποσάκις ὄτε τὴν αὐγὴν εἰς εὐθαλεῖς λειμώνας
λυσίκομοι ἀπέρχονται, τὴν χεῖρα εἰς τὴν χεῖρα!
(Ὁρραναί)

αἱ δύο ὀρραναί, αἵτινες μερὶς εἰσι τῶν ἀγγέλων, ὡς φησιν αὐτὸς οὗτος ὁ τῶν Ἀλγέων ποιητὴς τοῖς ἀγγέλοις τὸν λόγον στρέφων;

Μερὶς ἐκεῖναι, ἄγγελοι προστάται, ὁμότερα
καλλίους(!) ἔχουσιν ὕμων αἱ ἄλλαι τὴν μητέρα.

Καὶ πρέπει νὰ κατακίπτει εἰς τὸν βόρβορον τῆς χυδαίας γλώσσας* ὁ ὕψιπετής κ. Κλέων, ἐπειδὴ ἐγὼ ὁ χαμαιπετής δὲν μπορῶ νὰ κατανοήσω τί ὁμορφο καὶ πόσο ταιριαστὸ ἐδῶ πέρα· εἶναι τὸ «μερὶς» καὶ νὰ ἐκτιμήσω τὴν τέχνη καὶ τὴν χάρη τοῦ δευτέρου στίχου;

Κ' ἐπειδὴ ὁ κ. Κλέων ἐν τῷ πλήθει τῆς συγκαταβάσεως αὐτοῦ ἀσέβεται τὰ δημοτικὰ τραγούδια ὡς ἄξεστον ἀπήχησιν τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς**, πρέπει γιὰ τοῦτο νὰ γίνῃ καὶ θύμα αὐτῆς τῆς συγκαταβάσεως του καὶ ν' ἀμελήσῃ τὸ ξύσιμον τῶν στίχων τῶν δικῶν του καὶ τὸ δούλεμα τὸ καλλιτεχνικὸ, ὡς ποῦ νὰ κατορθώσει νὰ ἔχουν οἱ στίχοι του ὅλη τὴ δυνατὴ χατωμῶν καὶ καχοφωνία, κι ἀφάνταστη συνταχτικὴ πρωτοτυπία; Κ' ἐπειδὴ ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ ἐκτιμήσω τὴν ὁμορφιά τοῦ ἀσυνήθους ὕψους αὐτοῦ στίχου:

* Μνηστήρες Πηνελόπης σελ. 70.
** Μνηστήρες Πηνελόπης σελ. 69.

καὶ εἶπε περίξ μου λευκοὺς βραχίονας ἀπλοῦσα!
(Ἡ ἀπόκρως)

πρέπει γι' αὐτὸ ν' ἀρνηθῶ ὅτι ὁ κ. Κλέων εἶναι ὕψιπετής;

Αὐτὸ, τὸ τελευταῖο γνῶρισμα τοῦ κ. Ραγκαβῆ γιὰ νὰ πῶ καὶ τὸ δικό μου τὸ δίκιο, ποτέ δὲν τὸ ἀρνήθηκα, καὶ πιστεύω πῶς οὕτε κι ἐσῆς. Ὑψιπετής; καὶ ποιὸς, φτάνει νὰ ξέρει καλά τί πάει νὰ πεῖ ὕψιπετής, μπορεῖ νὰ τοῦ ἀρνηθῇ τοῦ κ. Ραγκαβῆ αὐτὸν τὸν τίτλο τὸ ποιητικὸ; ποιὸς, διαβάζοντας τὴν «κατάσκοπον ψυχῆν» ἄξασα, δὲν ἐνοιώσε ὅλο τὸ ὕψιπετὸς τοῦ κ. Ραγκαβῆ, φτάνει νὰ ξέρει καλά τί πάει νὰ πεῖ ὕψιπετής;

Ψυχῆ, τὴν γῆν ἀρῆσασα ἐκείνην τὴν πρῶταν ὡς ἔλυσε τὴν κόμην τῆς ἢ νύξ τὴν μελανθὴν κ' εἰς τὸν αἰθέρα ἔσπειρεν ἀστέρας καὶ σκοτίαν ποθοῦσα τῆς μητρὸς αὐτῆς ν' ἀκούσει τὴν φωνὴν καὶ τῶν φιλάτων τῆς ἐγγυὸς ἀδρατος νὰ κλαῖσει τὴν δύσκολόν της ἤρτατο κατωφερῆ πορείαν...

.... μὰ καλά, θὰ μοῦ πεῖτε, τοὺς κόκλους μου ταράττοντες τοὺς ὕψιπετεῖς, ἐν τῷ ρῶ τῶν ἐξοσμένων στίχων τούτων πλουσίαν τίν' ὀρώμεν ὁμοιοκαταληξίαν· ἐκεῖνο πάλιν ποῦ ἔστι, τὸ ὕψιπετὸς λέγομεν;

* Πρόλογος Ἀλγέων.